

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՐ ԽԵ.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 22, 1892

ԹԻԻ 43

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բովանդակություն	Երես
Քրիստոսի կենսը քաղաքակրթութեան	337
Մէջ	337
Հին Հայերն Բերանը	337
Ուղեւորութիւն ի Հիւսիսային Իտալիա	338
Վտանգաւոր Անհոգութիւն	339
Անանոց Մատաւորութիւնն Առ Մարդիկ	339
Գիտական Յառաջգիտութիւն	340
Առողջութեան Պահպանք	340
Թղթակցութիւնք	
Վկայ Կռունկները (Ոտանաւոր)	341
Ինչ է ճշմարտութիւնն	341
Աստղ Մ'ալ Մարեցաւ	342
Հանգէս Քաղաքական	343
Դրամական	344

ԱԻՏՏԱՐԵՐ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ. Կը հրատարակուի ամէն շաբաթ օր:

Տարեկան գինն է ամէն տեղւոյ համար կանխիկ 1 1/2 մեծիտլիէ, վեցամսեայն՝ 3/4 մեծիտլիէ: Թղթատարի ծախքը խմբագրութեան վրայ է: Մէկ քերթի գինն է 30 փարա:

Խմբագրութեան, բաժանորդագրութեան եւ թղթատարութեան պատկանեալ ամէն գրութիւնք պարտին ուղղուիլ առ Մ. Ս. Պարմըմ, Ամերիկացի Խան, Կ. պոլիս:

Ամերիկայի Միտինարաց Ընկերութեան Կողմէն
Ճ. Ք. Կրիշ, ԱՐՏՈՆԱՏԵՐ
Հ. Ս. ՊԱՐՄԵՐՄ, ՏԵՐԵՆ-ԽՄԲԱԳԻՐ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԿԵՆՍԸ

ՔԱՂԱՔԱԿՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Քրիստոսի մարդեղութեամբ վերականգնանցուցիչ նոր ոյժ մը աշխարհ մտաւ: Կենաց և սրբութեան այսպիսի նոր և բարձրագոյն աղբիւրի մը բացարձակ պակասը ցաւով կը տեսնենք բոլոր հին քաղաքակրթութեանց մէջ: Ասոնց ոչ մին կարողացաւ մնալ: Բոլորն ալ ինկան մարդկային սրտին ներքին ապականութեան առջև: Հինն եգիպտոս, Պարսկաստան, Յունաստան, Հռոմ և Հնդկաստան, ամէնքն ալ ինկան վասն զի չէին ճանչնար այնպիսի Աստուած մը որ սուրբ է և որ ճշմարտասիրութիւն, արդարութիւն և անշահախնդրութիւն կը սպասէ մարդէն: Եթէ աթենական Սկադեմիոյ իմաստասէրը ունենային լոկ ամենակարող Արարչի, Կառավարչի և վերջին Դատաւորի ահեղ և բարձր դադաւարները, որք Հրէից յայտնուեցան և որք աւելի պայծառութեամբ և ազդուութեամբ երեցան Քրիստոսի քարոզութեանց և դար-

ժոց մէջ, յայնժամ պատճառ պիտի չկենար որ հելլենական պետութիւնը մինչև ցարդ չաճէին զօրութեան և բարօրութեան մէջ:

Սակայն յունական սրտին ամբարշտութիւնն աւելի էր քան յունական մտքին մշակութիւնը: Զարմանալի է որ ճիշդ այն օրերուն երբ Պերիկլէս Պարթենոնը կը կառուցանէր Ակրոպոլիսի վրայ և Փիդիան կը ձևէր Արամազդի ոսկեղէն և փղոսկրեայ արձանը, որ աշխարհի եօթն հրաշալեաց մին անուանեցաւ, Ասպասիա կը կործանէր Պերիկլէսի տունը և դեղարուեստից դեղեցկագոյն և ազնուագոյն արտադրութեանց քով յառաջ բերաւ բարոյականի անկում մը, որ կործանեց ընտանեկան կաղմակերպութիւնն ի Յունաստան: Եւ երբ ընտանիքը վերնայ, հանրային յառաջդիմութեան և բարգաւաճման հիմունք կը վերնան: Նոյնը պատահեցաւ ի Հռոմ: Օգոստեան դարը նշանաւոր էր իւր բանաստեղծութեամբ, ճարտարապետութեամբ, զինուորական յաջողութեամբ, բարձր կրթութեամբ և նուրբ ճաշակով: սակայն, աւաճ, այդ դարը նշանաւոր եղաւ նաև ցուրտ թաղութեամբ և յոռի ազդեցութեամբ, որ չուտ յանգեցան կայսերց ահաւոր զեղծմանց և բռնութեանց: Հռոմ սպաննեց զՀռոմ: Կայսերական արծիւն երուն գէպ ի վեր սլացքը զսպուեցաւ ազնուական և ստորին դասուց մարմնապաշտութեան ծանրութեամբ: Անգղիացի գրագէտ Մէթիու Արնոլտ այս պատմական օրինակներն ունենալով իւր առջև իրաւամբ կը յայտարարէ որ եթէ Յրանապոլիս իրենց թոյլ բարքէն ետ չկենան, ապագայ պիտի չունենան: Արնոլտ որոշակի կը տեսնէր որ «մեզմէ դուրս զօրութիւն մը կայ որ արդարութեան կը տանի» և թէ առանց այս արդարութեան հնազանդելու մարդիկ չեն կրնար բարձրանալ կամ ազնուանալ: Յիսուս էր որ իւր անձով մարդկային ազգին ներկայեց այս արդարութեան մարմնացումը մարդկային դուրս ժոց մէջ: Անոր ամբիժ անմեղութեան

օրինակը քրիստոնեայ աշխարհի ամենէն բարձր և ազդեցիկ հոգւոյ մտատիպարը և ներշնչումն եղած է: Անոր խօսքերն ազդած են միլիոնաւորաց կենաց վրայ: Ի մի բան, մեր Տէրոջ անձին, վարուց, քարոզութեանց, հրաշից և քաւչական դործոյն մէջ եղած գերբնական տարրը կը կազմէ այն նոր և մեծ զօրութիւնը որ հական է բարձրագոյն մշակութեան մարքութեան և տեականութեան և ընկերական ամենէն կատարեալ երջանկութեան համար: Եւ ո՞րչափ դարմանալի է որ Մէթիու Արնոլտ չտեսաւ այս ճշմարտութիւնը: Մեզմէ դուրս և մեզմէ վեր եղող զօրութեանէ բղխող արդարութեան մը բացարձակ հարկաւորութիւնը տեսաւ, և սակայն կարող չեղաւ տեսնել Քրիստոսի Աստուածութիւնը և Անոր կարողութիւնը վերանորոգիչ և սրբացուցիչ Հոգին շնորհելու:

Քրիստոսի կենաց այս աշխարհի վրայ գտնուիլն Հոգւոյն միջոցաւ՝ մեծագոյն յոյան է մարդկային ազգի բարոյական այլակերպութեան համար: Քրիստոս Պղատոնէ ճիշդ յայտն կը տարբերի որ կրնայ վերականգնանցունել հոգին, մինչ Պղատոն չկրնար: Քրիստոս փրկիչ է, վասն զի հաւատացեալն նոր կեանք կուտայ: Ոչ միայն վերջին օրը յարութիւն և կեանք պիտի ըլլայ Նա, այլ այսօր ալ այն զօրութիւնն է որ մեղաւորը կը հանէ մեղաց մեռելութենէն և կը բարձրացունէ նոր և սուրբ կեանքի մը:

ՀԻՆ ՀԱՆՔԻՆ ԲՆԻԱՆԸ

Պատէնի դերմանական դքսութեան Պատէնիւպլէր քաղաքին բնակիչներէն Մէլին անուն անձ մը, հայր ազքատ ընտանեաց, յունիսի երեկոյ մը արեւամուտէն ետքը Սև Անտառին մէջ դըռնուող Սթաուֆէն անուն վայրը զրկուեցաւ կարեւոր նամակ մը տանելու համար: Ճամբան իբր երեք մղոն երկայն էր և այդ անտառին լեռներէն և հովիտներէն կ'անցնէր: Մարդը հետեւեալ առաւօտ կանուխ տունը պարտէր դըռնուիլ, սակայն հետեւեալ օրը մինչև ե-

ընկող չվերադարձաւ, և այս պատճառաւ իւր ընտանիքը մեծ վրդովման և մտահոգութեան մէջ ինկաւ:

Երկրորդ պատգամաւոր մը զրկուեցաւ ի Սթաուֆէն և սա վերադառնալով լուր բերաւ թէ Մէլին երեքը դացած էր հոն: Տարակոյս չմնաց թէ Մէլին կ'ամ սպաննուած էր խիտ անտառին մէջ և կ'ամ դժնեայ արկածի մը զոհ երթալով կորսնցուցած էր իւր կեանքը: Դիւրին է երևակայել խեղճ մարդուն կնոջ և զաւակաց տագնապը, երբ զնա գտնելու ամէն ջանք ապարդիւն ելաւ: Երկու գիշերներ անցան: Երրորդ օրը Հոգեգալստեան կիրակին էր: Ամէն ջանք և խուզարկութիւն ապարդիւն ելած էին: Անյայտացած մարդուն մարմինն իսկ գտնելու յոյսն ի դերեւելաւ, և խեղճ ընտանիքն յուսահատ վիճակի մէջ կը գտնուէր: Աստուած թող տուաւ որ այս ամէնն ըլլան որպէս զի աւելի յայտնի կարենար ցուցնել իւր ամենակարող զօրութիւնը և բաւութիւնը:

Յիշեալ երրորդ օրը Գարար անուն փայտահատ մը Սթաուֆէն երթալ պարտաւորեցաւ գործով: Այս մարդուն միտքն ինկաւ թէ լերան մէջ հին հանքի մը բերանը կար և կարելի էր որ Մէլին գիշեր ատեն հոն իյնալով իւր կեանքը կորսնցուցած ըլլար: Ուստի Գարար լերան կողէն վեր ելլելով եկաւ ահաւոր անդունդին մօտ: Հոս նշմարեց որ հանքին բերանին շուրջն աճած մամուռին և թուփերուն մէկ մասը խլուած էր, և անկէ հետեցուց թէ հաւանօրէն բան մը ինկած էր հանքին մէջ: Հետզհետէ մօտեցաւ եզերքին, և այնչափ յառաջացաւ որչափ կրնար համարձակիլ առանց վտանգի երկիւղ ունենալով: Ականջ դնելով սպասեց որ թերեւս վարէն ձայն մը լսէ, բայց ի զուր: Ապա փոքր քար մը գլորեց դէպ ի հանքը, և խուլ ձայներ լսուեցան վարէն: Այս միջոցին բարձր ձայնով դռնեց, «Ո՞վ կայ հոն», և ապառաժին ճեղքուածքներէն վեր սա պատասխանն եկաւ. «Պատէն վայելցոյց Մէլին»:

Ինչ ուրախալի դիւտ: Գարար խոստացաւ ուրիշներ օգնութեան կանչել անմիջապէս, և աճապարանօք Պատէն վայելել վազելով լուր տուաւ թէ Մէլին հանքին մէջ կը գտնուէր և ողջ էր դեռ: Շատեր Գարարի հետ յիշեալ վայրը վտրտային: Իրենց հետ առին չուաններ և սանդուխ մը: Սանդուխը չուանի մը ծայրը կապուելով իջուցուեցաւ դէպ ի հանքը: Երկտասարդ մը ևս յաջողեցաւ վար իջնալ: Ուժասպառ մարդուն նախ զօրացուցիչ ըմպելի մը տուաւ, ապա ամրապէս սանդուխին կապեց զնա և չուանին միջոցաւ դարձեալ վեր ելաւ ապահով: Սանդուխն ապա վեր քաշուեցաւ և անոր հետ գժբաղդ մարդը:

Աղատեալն ըսաւ թէ այն երեկոյն յորում ճամբայ ելաւ Սալցպուրկ հասած էր ապահովապէս, և անտի բռնած էր լեռներէն անցնող աւելի կարճ ճամբայ մը որպէս զի աւելի կանուխ հասնէր ի Սթաուֆէն: Մեծ ջանք ունէր նամակն ըստ կարի շուտ հասցունելու սահմանաւ վայրը և հին հանքին վրայ տեղեկութիւն մը չունենալով շուտ մօտեցած էր այնմ և ինկած էր վճին մէջ: Աստ երկար ատեն ընդարմացեալ կը կենայ: Երբեմն իւր զգայութիւնը քանի մը վայրկեան կը վերստանայ, և միշտ կ'իյնայ իւր նախկին վիճակին մէջ: Երբ բոլորովին կը սթափի, ահաւոր սարսափ մը կը պատէ զնա, վասն զի ամայութեան մէջ գտնուող այս մութ վճէն աղատելու ինչ յոյս կրնար ունենալ: Սակայն Սալցպուրկուին նման «խորունկ տեղերէն» կ'աղաղակէ առ Աստուած, որ իւր ուղածը կ'ընէ «երկրի մէջ, ծովերուն ու բոլոր անդունդներուն մէջ»: Հանքին գէշ օդը կը նեղէ զնա, սակայն իւր կնոջ և զաւակաց վրայ խորհելով իւր հոգին կը կենդանանայ: Ի վերջոյ երբ գրեթէ բոլորովին յուսահատած էր, քարը կ'իյնայ իւր աղատարարին ձեռամբ և անմիջապէս ետքը կը լսէ անոր ձայնը, որ հրեշտակի ձայնի նման կը հնչէ իրեն:

Այս դէպքը հաստատապէս կ'ուսուցանէ մեզ երեք տարակոյս չունենալ, թէ մեծ և թէ փոքր բաներու մէջ, պահապան և ամենատէր Նախախնամութեան վրայ, որ կը վարէ մէն մի անհատի ճակատագիրը: Աստուած էր որ այն խորհուրդը դրաւ աղատարարին մտաց մէջ և զնա զրկեց դէպ ի հանքը: Այս դէպքէն կը սորվինք նաև ամենէն յուսահատական պարագայից մէջ իսկ երեքը զանց չընել աղօթքն առ Աստուած, որ հաւատքով բոլոր իրեն աղաղակողները կրնայ աղատել ֆիզիքական վտանգէ և մահէ և անշուշտ պիտի ազատէ զնոսա հոգեւոր վտանգէ և մահէ:

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՏԱԼԻԱ

2.

[Խմբագրական]

Մարտիկոյ նաւահանգիստը մոտեցող առանց անցանք հին բերդի մը քովէ որ կառուցուած է փոքր կղզույ մը վրայ, եւ քիչ մը անդին տեսանք արդի հողաչէն ամբողջութեամբ: Մինչ մարդ քաղաքին կը մօտենայ, շատ ուշագրաւ տեսարան մը կը պարզուի իւր առջեւ, թէ եւ բլուրներուն եւ ժայռերուն գորշ գոյնը միօրինակ կը թուէր: Թերեւս մեր այս ապաւորութիւնը մասամբ մէզին վերադրելի էր, վասն զի երբ քաղաքին քով հասանք, շատ աւելի կանաչութիւն տեսանք քան զոր տեսած էինք յառաջագոյն: Հին նաւահանգիստին մօտը պաշտպանուած է Սբ. Յովհաննու եւ Սբ. Նիկողայոսի երկու ամրոցներով: Նոր նաւահանգիստը, որոյ շինութիւն աւարտած է 1855ին, հնոյն հետ միացուած է ջրանցով մը: Երկու նաւահանգիստը ի

միասին 422 անգղիական արտաւար տարածութիւն ունին, սակայն քարափունք բաւական չեն դար հարկաւոր զիւրութիւնները տալու համար քաղաքին վաճառակահան ընդարձակ դործոց, վասն զի Մարսիլիա Ֆրանսայի զլիսաւոր վաճառականական քաղաքն է եւ աշխարհի այս տեսակ առաջին քաղաքներէն մին:

Մարսիլիա ի հնունմ կը կոչուէր Մասսիլիա, եւ նախ քան զԲրիտանոս 600ին հիմնուած է Ջովիւնիոյ մօտ գտնուող Փոկէա քաղաքէն գաղթող Յունաց ձեռամբ: Այս գաղթականը վարպետ ծովագնացներ եղան, եւ Բորսիքայի մօտ նաւային պատերազմ մը ընելով յաղթեցին Կարթագինացոց: Ապա Մասսիլիացիք Հռոմայեցոց հետ միացան Կարթագինացոց դէմ մղուած պատերազմաց մէջ եւ իրենց անկախութիւնը պահեցին մինչեւ Յուլիոս Կեսարու եւ Պոմպէոսի միջեւ մղուած պատերազմաց ժամանակը, բայց յայնժամ Պոմպէոսի կողմնակցելով Յուլիոս Կեսարէ յաղթութեան նախ քան զԲրիտանոս 49ին: Այդ ժամանակէն սկսեալ քաղաքին վաճառականութիւնն ինկաւ, սակայն Մասսիլիա եղաւ կրթական կարեւոր կեդրոն: Արեւմտեան Կայսրութեան տապալմանէն ետքը շատ փափոխութիւններէ անցաւ, եւ վերջապէս յամին 1481 Ֆրանսայի միացուեցաւ: 1720ին եւ 1721ին քաղաքն աւերեցաւ ժանտախտի պատճառաւ, որ 40,000է մինչեւ 50,000 զոհեր տարաւ: Ասկէ ճիշդ 100 տարի առաջ Ռուսի տը Լիւանուն զինուորական սպայ մը աստ հեղինակեց Մարսիլիայը, որ այժմ Ֆրանսացոց ազգային եղանակն է:

Արդի Մարսիլիան, թէպէտ մեծութեամբ Ֆրանսայի երրորդ քաղաքն է, վասն զի 1886ին 376,143 բնակիչ ունէր, սակայն ուղեւորաց համար շահեկան շատ առարկաներ չպարունակեր: Նաւահանգիստին մօտ, Կասաբլանկայի վարչութեան կեդրոնատեղւոյն մէկ սրահը գացինք, ուր կային նշանաւոր նկարիչներու շինած մեծ պատկերներ, որք իրարու նման նիւթեր կը ներկայացունէին: Այս պատկերներէն մին կը ներկայացունէ հնոտախտի ճարակումն Մէլիսիայի նաւուն մէջ. ուրիշ պատկեր մը ժանտախտի ճարակումն ժիւլիէն նաւուն մէջ. ուրիշ մը կը ներկայացունէ ազնուական մը որ ժանտախտի զոհ գացողներու թաղման կը հսկէ. կայ ուրիշ մը եւս որ Պէլլիւնա եպիսկոպոսը կը ներկայացունէ: Այս արիւստիտ եկեղեցականը 1720ի ժանտախտին ժամանակ իւր պաշտօնին գլուխը մնաց եւ հաւատարմութեամբ կատարեց իւր պարտականութիւնները հիւանդ եւ մահամեծ անձանց քով երթալով, մինչ աղքատ դասերէն զատ միւս բոլոր քաղաքացիք վախած էին քաղաքէն: Այս պատճառաւ Մարսիլիացիք ի պատիւ եպիսկոպոսին գեղեցիկ յիշատակարան մը կանդնեցին, որ մայր եկեղեցոյն քով կը բարձրանայ, նաեւ Պէլլիւնա ձեմիլիք կոչեցին հովանաւոր պողոտայ մը, որ քաղաքին գեղեցկագոյն վայրերէն մին է:

Մայր եկեղեցին մասնաւոր, որ սեւ եւ ձերմակ քարերու փոփոխակի կարգերով կառուցեալ է, եւ որ սակայն այնչափ նշանաւոր չէնք մը չէ: Այցելեցինք Բարեկարգութեանց Եկեղեցի անուանեալ եկեղեցին, որ ունի երկու վայելչակերտ աշտարակներ եւ դէթ արտաքուստ աւելի գեղեցիկ կը համարուի քան մայր եկեղեցին: Մարսիլիոյ գեղեցկագոյն փողոցն է Լա Քանէպիէն, որ Բարեկարգութեանց Եկեղեցիէն նաւահան-

գիտութեան համար և Սյու ժողովրդին երկուսն էլ կողմը կան բազմաթիւ հոյակապ պատկերներ եւ ուրիշ ընդարձակ շէնքեր, եւ վարի ծայրին մօտ կը գտնուի սակարանը, որ թերեւս Մարտիկոյ գեղեցկագոյն շէնքն է։ Սակա-
րանին ճակատը դրուած են արձանք էն-
թիւմեններ եւ Պիւթէասի, որք Մասսիլիոյ
ընտանիքներէն էին եւ քրիստոնէական թուա-
կանէն առաջ նշանաւոր դեր կատարեցին
իրեն ծովագնաց։ Պիւթէաս էր որ առաջին
անգամ ծանօթութիւններ տուաւ լայնու-
թեան տարբեր աստիճաններու մէջ ցերեկի
երկայնութեան մասին։ Լա Բանէպիւնէ
գէտ ի Պէլլիւնս ձեռնարկէր դասնալով քանի մը
վայրկենէն Յաղթական կամարին քով կը
հասնէր, որ ի սկզբան կառուցուեցաւ
ի յիշատակ Անկուլէմի դքսին յամին 1823
ի Սպանիա ըրած արշաւանաց, սակայն այժմ
զարդարուած է Նափոլէոն Ա.ոյ չորս յաղ-
թութիւնները յիշատակող քանդակներով։

Մարտիկոյ մէջ կենդանաբանական պար-
տէզ մը կայ, զոր տեսած էինք 1867ին եւ
ուստի այս անգամ չգացինք հոն։ Ոչ իսկ
եղանք այն բլրոյն դադարը, ուր Կուսին
Մարեմայ նուիրեալ եկեղեցի մը կայ եւ
ուրիշ մարդ կրնայ ամենէն լաւ տեսնել
քաղաքը եւ արուարձանները։

Կէս օր անցանք ի Մարտիկա դիտելով
ինչ որ կրնայինք այդչափ ժամանակի մէջ,
եւ ապա կառավարութեան նստելով ուղեւորե-
ցանք գէտ ի Նիս, որ 223 քիլոմէթր հեռի
է Մարտիկայէ։ Առաջին անգամ դադար
առինք ի Թուլոն։ Մեր կառավարութեան Մար-
տիկայէ ի Թուլոն եղած 66 քիլոմէթրի հե-
ռաւորութիւնը մէկ եւ երեք քառորդ ժա-
մու մէջ կտրեց։ Ի սկզբան Միջերկրականի
եղերքին այնչափ մօտէն չանցանք, բայց
Օլիուլ լեւան ապառաժուտ եւ մայր ծառե-
րով ծածկուած կողերը կտրող քանի մը
փաղուղիներէ անցնելով ծովեզերք հասանք
Լա Սիթի անուն գեղեցկագիւղի գիւղին քով,
որ Մարտիկոյ եւ Թուլոնի գրեթէ մէջտեղն
է։ Ապա անցանք քանի մը փոքր տեղերէ,
որոցմէ մին, Պանտու, շինուած է գեղեցիկ
փոքր ծոցի մը վրայ եւ ամրացեալ նաւա-
հանգիստ մը ունի։

Թուլոն մեծագոյն պատերազմական նա-
ւահանգիստն է Միջերկրականի մէջ, ինչ-
պէս Մարտիկա մեծագոյն վաճառականա-
կան նաւահանգիստը։ Յամին 1886 Թուլոն
ունէր 54,000 բնակիչ, բայց ի իբր 42,500
զինուորներէ եւ նաւաստիներէ։ Իբր 13,000
մարդիկ կ'աշխատին նաւարանին մէջ։ Նա-
ւահանգիստը շատ լաւ ամրացուած է ցա-
մաքէն եւ ծովէն։ Ծովուն կողմէն եկող
նաւ մը նաւահանգստին բերանը հասնելէ
առաջ պարտի անցնիլ վեց զօրեղ ամրու-
թիւններէ։ Նաւահանգստին մուտը 1,300
ռոմաշափ լայն է եւ կրնայ ծովառումբերով
ալ պաշտպանուիլ։ Յամին 1,707 այս քա-
ղաքը յաջողապէս դիմադրեց անգղիական
եւ հոլանտական զօրաց, որք կը գտնուէին
ընդ հրամանատարութեամբ Էօփէն իշխանի։
Յամին 1793 Անգղիացիք նաւահանգստին
տիրեցին, սակայն ապա ետ մղուեցան
Ֆրանսացիներէն, եւ այս պատերազմին
մէջ էր որ Նափոլէոն, յայնժամ թագաւոր-
ութիւնը զօրաց յիսնապետ, առաջին անգամ
անուն չահեցաւ։

Թուլոնէ անդին երկաթուղին կը հեռա-
նայ ծովեզերէն, եւ Լա Փոլիսի կայարանէն
երկաթուղւոյ կարճ զիծ մը գէտ հարաւ
կ'երկարի մինչեւ Իէռ, ուր այս գարնան
Վիքթորիա թագուհին ամառանոցի մը մէջ

անցուց քանի մը շաբաթ։ Իէռի մէջ կան
նարնջի եւ լեմոնի բազմաթիւ ծառեր, որք
սակայն ընդհանրապէս ծածկուած են պար-
տէղի բարձր պատերու ետեւ։ Այս քաղա-
քին մէջ ծնած է Մասիլյոն, որ Ֆրանսացի
նշանաւորագոյն քարոզչաց մին է եւ մե-
ռած է 1742ին։

Մեր ճամբուն վրայ աւելի անդին ուրիշ
կարճ ճիւղ մը կ'երկարի գէտ ի Տրակին-
իան քաղաքը։ Երկաթուղւոյն վրայ յաջորդ
շահեկան վայրն էր Ֆրէժիւ, ուր վերստին
ծովեզեր մօտեցանք։ Այս քաղաքին հին
անունն էր Ֆորում ձուլի (Forum Julii),
եւ այսպէս կոչուած է Յուլիոս Կեսարի
անուամբ, որոյ համար կ'ըսուի թէ հո-
մէական դաղթականութիւն մը հիմնած է
առտ։ Օղորտոս կայսր աւելի զարդացուց
այդ դաղթականութիւնը, եւ ապա ուրիշ
կայսերք ծովային զօրութեան կարեւոր
կայան մը ըրին գայն։ Դեռ կը մնան կարգ
մը հին աւերակներ, որոցմէ մին, այսինքն
ամփիթէատրոնը, կայարանին քով կը գտ-
նուէր։ Ֆրէժիւէ երեք քիլոմէթր հեռի է
Սք. Ռափայէլի գիւղը, որոյ մեծ մայր եկե-
ղեցին վեհապանք կը բարձրանայ տեղւոյն
միւս փոքր շէնքերուն մէջէն։ Հոս էր որ
Նափոլէոն ցամաք ելաւ իւր եզրպատկան
արշաւանքէն վերագործին, եւ ասկէ էր որ
նաւ նստելով Էլզա ուղեւորեցաւ։ Լեւան
եւ ծովեզեր մէջտեղէն ճամբորդելէ եւ մերթ
ցամաքին մէջ միւսուած փոքր ծոցեր նշմա-
րելէ ետքը իրարու ետեւէ չորս փաղու-
ղիներէ անցանք, եւ ապա մեր կառավարու-
մը կանգ առաւ ի Բան, որ 197 քիլոմէթր
հեռի է Մարտիկայէ։ Բանի վրայ պիտի
խօսինք յառաջիկայ շաբթու։

ՎՏԱՆԳԱՌՈՐ ԱՆՀՈԳՈՒԹԻՒՆ

Ամէն մարդ գիտէ ընդհանուր կերպիւ
թէ անհոգութիւնք ինչ աղետալի հետե-
ւանքներ կրնան ունենալ։ Այսու ամենայ-
նիւ սակաւաթիւ մայրեր — մայրերը կը յի-
շենք վասն զի մանկանց կըթուծեան գործը
կը դանուի զլիարարաբար անոնց ձեռքը —
ըստ արժանւոյն կը գգան իրենց զաւակաց
ամենայն փութով հոգատարութիւն սորվե-
ցունելու կարեւորութիւնը։ Լատինական
հին առածը կ'ըսէ, «Երկնաւոր մայրը քիչ
անգամ կուլայ»։ Ձենք ուզեր որ երկն-
աւորութիւն ուսուցուի աղայոց, այլ խոհե-
մութիւն, այսինքն՝ նկատողութեան առնուլ
իրենց կենցաղին հաւանական արդիւնքը։
Մանկութենէ երիտասարդութեան անցնե-
լու ժամանակ կրնայ սկսիլ այս տեսակ լաւ
սովորութեանց կազմութիւնը։ «Ձէի կարծեր»
խօսքով կարելի ըլլալու է բոլորովին ար-
դարանալ բազմաթիւ փոքր յանցանաց կամ
աղետաւոր զանցառութեան մը համար։
Եթէ անհոգութեան ունակութիւնն ան-
գամ մը կազմուի, ցկեանս կը տեւէ թերեւս
միւսակար հետեւանքներ ունենալով։ Եթէ
զգուշաւորութեան ունակութիւն մը կազ-
մուի, ցկեանս օրհնութիւն կ'ըլլայ — հա-
ւանօրէն այդ ունակութիւնն ունեցողին
ակնկալութիւններէն աւելի։ Նորակառոյց
շէնքերու լաստակերտները (էպիէ) շատ ան-
գամ կը իջնին, ոմանց մահուան եւ այլոց
ոսկրներուն խորտակման պատճառ ըլլալով,
վասն զի այդ լաստակերտները կառուցա-
նողք անհոգութիւններ ըրած են զայնս
չինելու միջոցին։ Գործէ քաշուած ճարտա-
րապետ մը ըսած է թէ իւր ամբողջ կենաց
մէջ այդպիսի արկածի պատահած չէր։ Սո-
վորութիւն ըրած էր ստուգել թէ ամէն

դերան եւ ամէն բեւեռ տոկո՛ւն էր, նաեւ
թէ բեւեռները լաւ դամուած էին։

Մարդ մը հիւանդ բարեկամ մը խնամել
կ'երթայ եւ մինչ կը բանայ այն դուռը որմէ
մատանը կ'իջնուէր եւ որոյ առջեւի սան-
դուլը վերցուած էր, վար կ'իյնայ եւ կը
մեռնի։ Ինչ անհերքի զանցառութիւն այս-
պիսի դրան մը առջեւ վանդակ չգնել։

Մայր մը սենեկէն վայրկեան մը դուրս
կ'ելլէ եռացած ջրոյ դոյլ մը թողլով իւր փոքր
մանկան մօտ։ Քիչ մը կ'ուշանայ, եւ երբ
կը վերագտնայ, կը տեսնէ որ իւր աղան
խարչուելով մեռած է։

Տիկին մը, որ անցեալ ամառ ամառանոց
գացած էր, քանի մը հանգերձեղէններ ար-
դուկել կ'ուզէր եւ ջերմոցին մէջ փայտ դնե-
լով դրացւոյ մը տունը կ'երթայ, մինչ մէկ
կողմէ արդուկները (է-է-է) կը տաքնան։
Ջերմոցին դռնակը կը բացուի, կրակի
կտորներ կ'իյնան, տունը եւ ուրիշ տուններ
կ'այրին, եւ վերջին աստիճանի բունդ ձի-
գերով կարելի կ'ըլլայ կորուստէ ազատել
տեղւոյն միւս բոլոր տունները, հանրային
շէնքերը, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ շքեղ
եւ անդին ծառերը։

Բժիշկ մը իւր ձին եւ կառքը հիւանդին
տունէն քիչ մը հեռու ճամբուն մէջ կը թո-
ղու, խորհելով թէ պատուհանէն կրնար
զայնս տեսնել։ Ձին լաւ ընտելացած, մեղմ
եւ հլու էր, եւ սովորած էր ժամերով սպա-
սել առանց կապուած ըլլալու։ Սակայն
առանց ձայնի ետ ետ երթալով ճամբայէն
դուրս կ'ելլէ, եւ սանձարձակ վաղելով ու-
րիշ ձի մը կը սպաննէ։ Դատարանը մեծ
զանցառութիւն կը համարի բժշկին ըրա-
ծը, եւ սա կը պարտաւորի վճարել սպան-
նուած ձիոյն գինը, ինչպէս նաեւ դատա-
կան ծախքերը։

ԱՆԱՍՆՈՅ ՄՕՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌ ՄԱՐԴԻԿ

(Ի. Փ. Իսէն)

Ոճրագործութեան առաջնորդող մղում-
ներն եւ շարժառիթը էապէս նոյն են ի մար-
դիկ եւ յանասունս։ Պատժական օրինաց
ուսանողը սկսած են զգալ թէ անհնար
է լիովին հասկնալ քաղաքակրթեալ աշ-
խարհի մէջ տեսնուած ոճրագործութեանց
հոգեբանութիւնը առանց խնամով եւ դի-
տական կերպով ուսումնասիրելու զայն ոչ
միայն վայրենեաց, այլ եւ ստորնադոյն կեն-
դանեաց մէջ։ Բռնական գործերու շարժա-
ռիթը ըստ մեծի մասին նոյն են մարդոց
եւ անասնոց մէջ։ Շատ դժբեր, զոր օրի-
նակ՝ խեղանդամ եւ վատառող մանկանց
եւ ծեր եւ տկար անձանց սպանութիւն,
կը տեսնուին թէ՛ բարբարոսաց եւ թէ՛ դա-
ղանաց մէջ, եւ ուղիղ կը համարուին վա-
սըն զի կը նպաստեն ցեղին կամ երամակին
հաւաքական զօրութեան եւ հետեւապէս
ապահովութեան։ Սակայն որչափ կը քա-
ղաքակրթութիւն մարդ եւ կ'ընտելանան անա-
սունք, նոյնչափ չմնար տեղի սոյն նախա-
զգուշութեան, եւ նախնի սովորութիւնը
կը լքուի։ Մուկերը մեծ խնամ կը տանին
իրենց մէջ գտնուած ծերերուն, կոյրերուն
եւ բոլոր անկարողներուն, պահելով զայնս
ապահով խորշերու մէջ եւ հայթայթելով
անոնց ուտեստը։ Այսու ամենայնիւ, պէտք
է յիշել թէ մուկն անյիշատակ ժամանակէ
հետէ ապրած է կիսովին ընտելացեալ վի-
ճակի մէջ իբրեւ ընկեր մարդոյ։ Ընկերային
եւ քաղաքային կենաց զարգացման եւ կաղ-
մակերպութեան տեսակէտով մեղուն եւ
մրջինն յօդաւոր անասնոց մէջ կը գրաւեն

առաջնակարգ տեղ մը հաւասար այնմ դոր մարդիկ կը գրաւեն ողնայարաւոր կենդանեաց մէջ։ Մեղու, մըջիւն եւ մարդ, իւրաքանչիւր նշանաւոր են իրենց դասուն կամ սեռին մէջ եւ կը ներկայացունեն բարեւշտման բարձրագոյն աստիճանն յոր հասած են միջատք եւ կաթնատու կենդանիք։ Մեղուաց կառավարական դրութիւնն է հասարակապետութիւն եւ կարի արմատական, կամ մանաւանդ գերազանցապէս խիստ ռամկավարութիւն, ուր բացարձակ իշխանութիւնն է ի ձեռս աշխատող դասուն։ Թագուհի անուանեալն է իրապէս փեթակին մայրը։ Իւր պաշտօնը են մայրական մանաւանդ քան իշխանական։ Եթէ մտօք ինչ կրնայ ըսուիլ թէ նա կը թագաւորէ, տիրողը են գործաւորը, որք կը վճեն ամէն խնդիր եւ կը կատարեն ամէն գործ որ կը պատկանի հասարակութեան։ Մեղուաց բազմաթիւ եւ զօրեղ հասարակութիւնը երբեմն կը բարբարոսանան, կը թողուն աշխատասիրութեան խաղաղ կեանքը որոյ համար առակի կարգ անցած են, կը ստանան աւարառուի սովորութիւններ, եւ իրբեւ ասպատակ չըջելով երկրի վրայ՝ կը կողոպտեն փոքրագոյն եւ տկարագոյն փեթակներ, եւ կողոպտուող կ'ապրին։ Այս աւագակ մեղուք քիչ անգամ կը բարեկարգուին։ Եթէ ժրութեամբ կը գործեն ամէն ժամ երբ պայծառ է օդը, կը գործեն ո՛չ որպէս զի մեղր հաւաքեն օրն ի բուն ամէն բացուած ծաղիկէ, այլ որպէս զի խումբ առ խումբ դաշտաց մէջ յաճելով կողոպտեն պարկեշտ մեղուագործներու բոյներ։ Մեղուաց ընկերութեան սոյն անիշխանականաց եւ ուրիշ թշնամեաց դէմ մեղուագործ մեղուք շատ անգամ կ'ամրացունեն իրենց փեթակները, մուտը պաշտպանելով թանձր պարսպով, մարտկոցներով եւ խոր եւ նեղ դռներով։ Երբ թշնամական յարձակման անմիջական վտանգ չերևիր, սոյն պաշտպանողական պատրաստութիւնը, որ մեծապէս կը խափանեն մեղուաց առօրեայ աշխատութիւնը, կը բարձուին եւ այլ եւս չեն նորոգուիր մինչեւ հասնի երկիւղի նոր առիթ։ Այժմ ստուգուած է բոլորովին թէ ինչպէս հարաւային Եւրոպայի, Հնդկաստանի եւ Ափրիկէի մէջ, նոյնպէս Հիւսիսային Ամերիկայի Թէքսաս նահանգին եւ Հարաւային Ամերիկայի մէջ կան մըջիւնք, որ ոչ միայն զինուորական կազմակերպութիւն ունին եւ կը մղեն կանոնաւոր պատերազմներ, այլ եւ կը սպանն գերի եւ կը կատարեն երկրագործական գործեր։ Արդէն իսկ գրոսնուած են առանեւինն տեսակ մեղուք որ ունին այսպիսի սովորութիւններ, եւ փոքր իշատէ նկարագրուած է թէ ինչպէս կ'ապրին։ Արդարեւ մըջիւնքերու մէջ եւս կան մշակական եւ քաղաքակրթական գրեթէ բոլոր այն հաստատութիւնք եւ աստիճանք, որոց հասած է մարդկային սեռը եւ որոց նմոյքը կը գտնուին մարդոց այլ եւ այլ ցեղերուն մէջ։ Բաց ի երկրագործներէն, զորս յիշեցինք, կան ուրիշ տեսակ մըջիւնքեր, ինչպէս Բերուի ֆալգաֆը, որ տակաւին կը վարեն թափառաշրջի կեանք, չեն հաստատուած ուրեք մնայուն կերպով, այլ տեղէ տեղ կը թափառին, միլիոնաւոր թուով կը մանեն բնիկներու բնակարանները, կը սպաննեն առնէտ, մուկ, օձ եւ ամէն տեսակ սողուն, կը լսին ամէն ապականեալ բան եւ առհասարակ կը կատարեն փողոցի շրջիկ աւելածուի օգտակար պաշտօն։ Գերի պահող մըջիւնք քանի մը

տեսակ են եւ մեծ է տարբերութիւնն այն կերպերուն որով կը վարուին իրենց գերիներուն հետ։ Ոմանք գերեաց կուտան ընել բոլոր գործն ընդ հսկողութեամբ վերատեսչաց, այլք գերեաց հետ կ'աշխատին, իսկ ուրիշներ այնքան սովորած են շուայտութեան որ անկարող կամ անյօժար են ծառայել իրենց անձանց անգամ։ անձնական ծառայք կը տանին դանոնք հոս եւ հոն եւ կը կերցունեն անոնց ինչ որ պիտի ուտեն։ Շատ անգամ սոյն ծայրայեղ շուայտութեան պատճառն է ծառայութիւն ընդունելու սնապարձական սէր միայն։ Անկարողութիւնը ֆիզիքական չէ, այլ բարոյական, եւ կը ծագի ծառայական որ եւ է աշխատութիւն յանձն առնելու ազնուապետական դժկամակութենէն։

ԳԻՏԱԿԱՆ ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻՒՆ

Միաբը մեծ դեր կը խաղայ թէ՛ անհատից եւ թէ՛ աղբաց վաճառականական յաջողութեան մէջ։ Դիտեցէք հմուտ որմնագիրը եւ աղիւսակիրը կամ շաղախակիրը։ Առաջինը կը գործածէ ուղեղ, երկրորդը՝ մարմնական բիրտ ոյժ։ Սա, երբ աղիւսով կամ շաղախով բռնաւորեալ կ'ելլէ կամուրջէն վեր, պարտի նաեւ տանիլ իւր անձին ծանրութիւնը, վատնելով չարաչար զօրութիւն։ Մարդ մը կը տեսնէ գայտ, եւ փոխանակ մարդկային բիրտ զօրութեան կը դնէ ձիոյ ոյժը։ ապա փոխանակ ձիոյ կը գործածուի շոգեշարժ մեքենայի մեքենական ոյժը, որ կրնայ կատարել տասեւհինգ մարդու կամ երկու ձիոյ գործ։ Զերմութեան վերածուած հանքածուխը կը կատարէ բոլոր աշխատութիւնը։ Հանքածուխն, որ մէկ տարւոյ մէջ կը հանուի ի Միացեալ Նահանգս, իրական գործի մէջ կը ներկայացունէ աւելի քան երկրիս բոլորապէս ժողովրդեան զօրութեան ամբողջութիւնը, զնելով թէ բոլորապէս ժողովրդը կը բաղկանայ հուժկու մարդերէ։ Յայտնի է ուրեմն թէ փոխանակ մարդկային ուժի բնական զօրութիւն գործածուելով, ընդարձակութեն կ'աճի մարդկային սեռին արտադրողական կարողութիւնը։

Բնական զօրութիւնը, առաջնորդութեամբ մտաց եւ գիտութեան, կարող են քանի մը ժամու մէջ կատարել ինչ որ շատ մարդոց աշխատութիւնն առանց արտաքին օգնութեան կարող չէ կատարել անհատի մը կենաց օրերուն մէջ։ Ոչ թէ մարգարէութիւն, այլ հանձարի լոյս էր այն որ Սթիֆենսոնի տուտու ըսել թէ արեւն է որ կը մղէ վայրաշարժ մեքենան՝ ելլելով հանքածուխէն, որոյ մէջ մթերուած էր դարերէ հետէ։ Սակայն մարդ ո՛չ կրնայ զօրութիւն ստեղծել եւ ո՛չ կրնայ յատկութիւններ տալ որ եւ իցէ բանի։ Կարող է միայն յօդուտ գործածել զայնս կամ լծակցել ի գործ։ Այն որ կ'ընէ գայտ գիտութեամբ՝ զերծ կը մնայ անփոփոխութեան տխուր անյաջողութիւններէն, իսկ այն որ կը փորձէ բնական զօրութիւն գործածել առանց հասկնալու զայն՝ անվրէպ կը պատժուի իւր յանգուզն ձեռնարկին համար։ Այս յանգուզնութիւնն է պատճառ այն մահուց եւ հիւանդութեանց որ կ'երթան զհետ քաղաքակրթութեան։ Բնական օրէնքը, նման քաղաքայնոյն, երբեք չընդունիր տգիտութիւնն իբրեւ չքմեղացոյցիչ պատճառ։

Այս դարուն մէջ երեք գիտունք յեղաշրջեցին վաճառականութիւնը, եւ են Էրսթէտ ի Քոքէնհակ եւ Ֆարատէյ եւ Հոլիթ-

սթոն ի Լոնտոն։ Ֆարատէյի համար Հըքսլի ըսաւ արդեամբք թէ լաւ կ'ըլլայ որ ամէն աղբ վատնէ 500,000 թալէր գտնելու համար այնպիսի մարդ մը, նաեւ նոյնչափ գումար՝ դաստիարակելու եւ աշխատցունելու համար զնա։ Պէսիմըր, որ ուսումնասիրեց պողոտապարտութիւնը, յեղաշրջեց նաեւ շինութեան արհեստը։ Տր. Ժուլի հետազոտութիւնք ի մասին ջերմութեան զօրութեան՝ յառաջ բերին բազադեալ շոգեմեքենայն, որով տուեալ բեռ մը տանելու համար պահանջուած հանքածխոյն քանակութիւնը նուազեցաւ աւելի քան քառասուն անգամ։ Այլով բանիւ, շոգեմեքենա մը, որ յամին 1850 բեռ կը տանէր վատնելով 14,500 լիպրա հանքածուխ առ մէն մի տակառաչափ, այժմ կը կատարէ նոյն գործը՝ սղառելով իւր 350 լիպրա հանքածուխ։ Տր. Ժուլի այս հետազոտութեանց չնորհիւ հնարաւոր է այսօր հանքածխոյ խորանարդ մարմնոյ մը, որ կրնայ անցնիլ քառորդ մէծիւղի մեծութեամբ օղակէ, երկու մղոն տեղ տանիլ տակառաչափ մը բեռ ամենէն զարգացեալ շոգեմեքենայ միով։ Յամին 1880 Նիւ Եորքէ ի Լիվըրքուլ ցորենի փոխադրութեան ծախքն էր առ մէն մի գրիւ 9½ բէննի, իսկ յամին 1886՝ 1 բէննի։ Ծախուց այս նուազման նախնական պատճառն էր գիտունը։

ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀԱՊԱՆՔ

Մինչդեռ հիւանդութիւնք միշտ տեղի կուտան բժշկական հմտութեան զարգացմանց առջեւ, տեղի կուտան նաեւ առողջապահական գիտութեան յառաջդիմութեան առջեւ։ Այսօր բժշկին ոչ միայն կը հարցուի թէ ինչպէս կրնայ հիւանդը բժշկուիլ, այլ եւ թէ ինչպէս կրնայ առողջ մնալ առողջ։ Խնամեալ խուզարկութեանց չնորհիւ ամբողջ ամբողջ կը ստուարանայ այն հիւանդութեանց ցանկը որ ճշդիւ կրնան խափանուիլ։ Կեղծամաշկութիւն եւ ժանտառնապոյն ջերմ կը մնան միայն իբրեւ նշան քաջ հասկցուած նախազգուշութեանց զանցառութեան։ Պատուաստն է ակներեւ օրինակ այն մեծ բարեաց զոր նախապահեաց զգուշութիւնք կարող են մատուցանել։ Հարիւրաւոր եռանգուն փորձարկութեւ կ'աշխատին մուծանել հիւժախար եւ կարմրախար ծաղկախոր գասակարգին մէջ։ Նուազ ծանր, բայց աւելի հասարակ, հիւանդութիւններէ սկսած են մարդիկ շուտ հասկնալ թէ ապահովութիւնն ըստ մեծի մասին կը կայանայ ընդհանուր առողջութեան եւ առողջութեան խնամ տանելու մէջ։ Հիւանդութեան սերմունք որ կըսան կը գտնեն տկարացեալ մարմնոյ մէջ՝ առողջ եւ զօրաւոր կազմութեան տէր անձէն կ'ո՛մ կը վանուին եւ կ'ո՛մ առանց միջասու կը մարսուին։ Այս նախանձելի վիճակն ունենալու համար անհրաժեշտ է ուտել առողջարար կերակուր, ընել ստեղծ մարմնամարդ, պահել մարմնը մաքուր, չափաւոր ըլլալ յամին նայնի, եւ զգուշանալ մտաց տաքնապէ կամ անձկութենէ։

Կան շատեր որ գիտեն թէ վնասել են իրենց թոքերը, կամ թէ անկանոն է իրենց սրտին գործողութիւնը, կամ կը տառապին կաղմային մի ուրիշ տկարութեամբ։ Այսպիսեաց մէջ տակաւ առ տակաւ սովորութիւն կը դառնայ բժշկի դիմել ոչ թէ սատիկ նեղութեան ժամանակ, այլ անմիջա-

պէս երբ յերեւան չկու գայ տկարութիւնը, նաեւ յետ այնորիկ կանոնաւորապէս: Բաղ- միցս այսպէս կը պահպանուի առողջու- թիւնը եւ կ'երկարաձգի կեանքը, վասն զի շատ հիւանդութիւններ, մանաւանդ ջղա- յին դրութեան գաղտնի խանգարմանը, կրնան մեծագոյն յաջողութեամբ դարման- ուիլ իրենց ծագման առաջին օրերուն մէջ: Բժիշկը կ'արդելէ թերեւս ոգիւնը ըմպելին որ կը խմուի ամէն օր, կամ երթալ ըն- կերական երեկոյթին որ կը արուի շա- բաթը միանգամ: Յաճախ կ'արդելէ թըղ- թախաղի դուարձութիւնը: Ինչ եւ ըլլայ բժշկին խրատը, յանձնու առաւել յարգ ունի խափանելու համար ճգնաժամուն գալը քան անցունելու համար վայն երբ արդէն իսկ հասած է: Ինչպէս իրաւագէտին լաւագոյն պաշտօնն է ոչ այնչափ խօսիլ ճարտարութեամբ ի նպատակ իւր պաշտպա- նելոյն, որչափ իմաստութեամբ ազատել զնա ի դատարան զիմելու հարկէն, նոյնպէս բժշ- կին պատուաբեր մեծագոյն ճարտարու- թիւնն է դարմանի կամ բժշկութեան կա- րօտութիւնէ զերծ պահել իւր հիւանդը: Առողջապահական ընդհանուր եւ մասնա- լոր պայմաններ ի ձեռս բերելու եւ պահ- պանելու ջանից արդեամբ յերեւան եկած է գիտութիւն մը յորմէ խորապէս կը շա- հագրգորին ոչ միայն բժիշկը, այլ եւ ճար- տարապետը, առողջապահական տեսուչը, ուտեստ եւ ըմպելի հայթայթողը եւ հան- ղերձեղնաց գործարանատեսարքը:

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՔ

ՎԱՍԳ ԿՈՒՌՆԿՆԵՐԸ

Իպիգոս, յոյն բանաստեղծն անուանին, Մի օր երբոր կը ճամբորդէր առանձին, Յանկարծ լերանց մէջ ամայի երկու գոլ կը յարձակին նորա վերայ. ահ ու դող Պատէ զսիրտ Իպիգոսի, որ ապշեալ Մինչ կայր ընդ մէջ աւազակաց մոլեգնեալ, կը կողոպտեն իւր ստակներ ու հագուստ. եւ փոխանակ վաղ փութալու ի փախուստ, Առ յանհետումն իրենց ոճրոյն պատժապարտ, կը վճռեն խեղճ բանաստեղծը մահապարտ. եւ մահատու ահեղ սուրբն ի ձեռին Անդ իսկ զնա սպանանել կը կամին: Հէգն Իպիգոս, սարսափահար, շուարուն, Կանչէ Մուսայն իւրեան լեզուին յօգնութիւն, եւ հնարիւք քերթողական այլազան, Անուշ լեզուաւ, յուզիչ բանիւք պերճաբան կը յորգորէ զաւաղակըս որ գըթան իւր անլիւս ու խեղճ կենաց ու արեան: Բայց այն լեզուէն Իպիգոսի ազգեցիկ, Որ կը յուզէր ամենակարծր սիրտերն իսկ, Անխիղճ գողեր չեն զգածուիր, ոհ, երբէք, եւ անխիղճ կը խողիսողեն քերթողն հէգ, Որ մահամերձ մինչ տարածեալ ի գետին Հառաչանօք կը փչէր իւր շունչ յետին, Դէպ յերկիրս ամբառնալով իւր աչեր, եւ տեսնելով թըռող խումբ մի կըռուկներ, Կ'աղաղակէ, «Ո՛վ կըռուկներ, որ կ'անցնիք, Դուք գէթ վըկայ այս եղեռան լինէիք»:

* *

Կ'անցնին օրեր եւ գողերը համարձակ Մինչ շրջէին ի քաղաքի հրապարակ Մի օր երբ խումբ մի կըռուկներ թռչէին, Անոնցմէ մին գայնս ցոյց տալով ընկերին, Ծիծաղելով կ'ըսէ բանիւք հեգնական, «Ահա վըկայք Իպիգոսի սպանման» Բայց նոյն պահուն մի ոտական, որ անդ կայր, Իւր բանից կասկածելի, անյարմար, Իսկոյն զանոնք անդ իսկ կ'ընէ ձերբակալ,

Յանձնէ ի ձեռս արդարութեան ռիսակալ, եւ ուրանալ չկրնալով ոճիրին Արժանաւոր պատուհասիւք պատժելին:

* *

Բարեկամք իմ, որ այս դէպքը կարդացիք, Փրկէին մերոյ պատգամն անշուշտ յիշեցիք, Թէ «Չըկայ ինչ ծածուկ որ ոչ յայտնիցի», եւ թէ «Չիք ինչ դադանի որ ոչ ծանիցի»: Ապա գիտցէք որ աննշան իրերն ալ Յանցանքներու կ'ըլլան վըկայ անակնկալ:

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԳՈՋԱՆՅԱՆ

ԻՆՁ Է ՃԵՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆ

Բնաւ չպիտի մոռնամ այն ժամն յորում զանազան մտածմանց մէջ խորասուզեալ ոտք ելայ եւ սկսայ առանձին սենեկիս մէջ ձեռն յուզեալ եւ մտահոգ: Ծեմած ատենս միշտ սա հարցումն կ'ընէի. Ինչ է ճշմար- տութիւնն:

Վայրկենի մը մէջ երեւակայութեամբ սաւառնեցայ երկնից անհուն եւ անսահման միջոցին մէջ. տիեզերաց կեդրոնէն տեսայ անթիւ եւ անհամար բոցալառ գոռնտեր որք ամենայն կանոնաւորութեամբ կը թա- լալէին, կ'ընթանային իրենց համար գծեալ շրջանակաց մէջ: Հիացայ, զմայլեցայ տիրող ներդաշնակութիւնը տեսնելով: Պատկա- ռանքս մեծ եղաւ: Սահմանափակ միտքս կարող չեղաւ ըմբռնել Անհունն, Ամենա- կարողն, Ամենադէտն: Զգացի թէ տիեզե- րաց մէջ մի անշնամարիլ կէտ էի, ովկիա- նոսի մի կաթիլն էի: Այն խոր լուծեան մէջ կը փնտռէի մէկը, ձայն մը որ բացատ- րէր ինձ ճշմարտութիւնն: Սակայն ի դուր, զարձեալ խոր լուծութիւն. . . : Կը մնար ինձ եւս լռել:

Աչացս առջեւ եկան հանքային, բուսային եւ կենդանական աշխարհներն իրենց բաղ- մատեսակ անթիւ իրերովն եւ էակներովն, որոց վրայ շատ քիչ բան կարգացած եւ լսած էի, չյիշուելու չափ քիչ բան գիտէի: Աստ եւս սահմանափակ միտքս կարող չե- ղաւ գիտնալ պատճառաց Պատճառն, հշար- քոսիւնն:

Աչացս առջեւ շարունեցան հաղարաւոր եւ միլիոնաւոր գիրքեր որք կը խօսին յա- լիստական էակին եւ ստեղծագործու- թեան, երկրաբանութեան եւ աստղաբաշ- խութեան, պատմութեան եւ իմաստա- սիրութեան, պատճառաց եւ արդեանց, կենաց եւ մահու, հոգւոյ եւ անմահու- թեան, մի ահեղ դատարանի, անլերջանա- լի պատժոյ եւ վարձատրութեան, Բրիս- տոնէութեան եւ Սկիստականութեան, լա- լատեսութեան եւ յոռետեսութեան, կենաց նպատակի եւ վախճանի, եւ այլ բազում դրութեանց կենսական եւ անլուծելի խնդ- րոց վրայ: Դարձեալ իմ դիտածս այդ դըր- եանց պարունակութեանց հետ բաղդատե- լով Սովորաւոր, նշանաւոր բարոյախօսին, սա խօսքերն կ'արտասանեմ. «Գիտեմ որ բան մը չեմ գիտեր»:

Ի վերջոյ աչացս առջեւ կը ներկայանան անաստուածք, նիւթապաշտք, զաղափա- րապաշտք եւ Սկիստականութեան դրօշն բարձր բոնող անձինք, Վոլթէ, Հիւմ, Հոպս, Շթրաւս, Թոլմաս Փէյն, Հէկել, Ժան Ժաք Ռուսոյ, Տիտոյ, Լամէդուի եւ այլք: Ասոնցմէ մին յանդգնաբար կ'ըսէր ինձ, «Ո՛վ Աստուած կայ, ո՛չ հոգի եւ ո՛չ ալ անմահութիւն: Մահը յաւիտեան- կան քունն է: Ինչ որ կ'ուզես, ինչ որ հաճելի է ըրէ՝ ներկայ վայրկեանը վա- յելելու համար: Գործոցդ համար պատաս-

խանատու չես մի գերադոյն էակի:» Միւսն կ'ըսէր, «Ինչ են բարին, ճշմարտան, ու- ղիղն, չարն, սխալն, մեղքն եւ ասոնց նման վերացական բաներն. ասոնք նշա- նակութիւն չունեցող պարասլ բաներ են: Անձնական շահդ նայէ, կեր, խմէ, ուրա- խացիր»: Ուրիշ մը եւս կ'ըսէր. «Կրօնի դրօշին տակ եղողներն ամենքն ալ խաբ- ուած են, մարդս ճշմարտութիւնը գիտնա- լու համար պարտի նախ դառարկայն շօ- չափել, զննել, փորձել, տրամաբանել, եւ ապա հաւատալ: Ստոյգ բան մը չկայ. ամեն բանի վրայ պարտիմք տարակուսիլ. եթէ ճշմարտութիւն ըսուած բան մը կայ, այն ալ մարդկային միտքն կարող չէ ըմբռնել: Բոլոր կրօնից վարդապետութիւնք, հրաշքի վերաբերեալ պատմութիւնք, յայտնութիւնք, եւ այլն, եւ այլն, բոլորն ալ սխալ են, սուտ են, տգիտութեան արդիւնք են: Մեր նախահարք բնութեան երեւութից եւ սոցա օրինաց անտեղեակ ըլլալով ամենայն ինչ սխալ մեկնեցին, պարզմտօրէն խաբուեցան եւ զմեզ ալ խաբեցին»: Ուրիշ մը եւս կը գոչէր. «Ձգէ գիրքերն եւ երեւակայական խորհուրդները. տես այս բոցէիս քաղաքա- կան, գիտական, կրօնական, վաճառակա- նական եւ ընկերական աշխարհաց վիճակ- ներն, քննէ մարդոց գործերն, նոցա գոր- ծառնութեանց շարժառիթներն եւ յայնժամ պիտի համոզուիս թէ ամենուն արմատը շահն է, անձնասիրութիւնն է, հօգի խղիճն է»: Ուրիշ մ'ալ յուսահատական ձայնով մը կ'աղաղակէր. «Աշխարհս դժոխք մ'է եւ մարդիկ ալ սատանաներ են. ամենէն գէշ աշխարհն որ երբէք կրնայ լինել այս է, յորմէ ազատելու միակ միջոցն է անձնաս- պանութիւնն»: Ուրիշ մ'ալ կը պոռար. «Յիսուսի սէրն ինչ հրաշք գործած է. հինգ հազար տարիէ ի վեր կրօնները, մա- նաւանդ հպարտ Բրիստոնէութիւնը, չկըր- ցան թշուառութիւնը վերցնել աշխարհէս եւ տառապեալ մարդկութեան վերաց սպե- ղանին գտնել»: Ի վերջոյ ուրիշ մ'ալ սա խօսքերն կ'ուղղէր ինձ. «Եթէ երջանիկ ըլլալ կ'ուզես, կատարեալ սկեպտիկ մը ե- ղիր. ամենէն ջերմեանդ, փորձառու քրիս- տոնեայներուն, քարոզիչներուն, աստուա- ծաբաններուն խօսքերուն մի հաւատար. իրենց շահը կը պահանջէ որ այնպէս ըսեն եւ քարոզեն»:

Բաւական է, բաւական. շուարեալ մնա- ցի. պատասխան մը չկրցայ տալ, մանա- լանդ չուզեցի պատասխանել, զի նոցա տե- սութիւններն ճշմարտութեան եւ անկողմ- նակալութեան վրայ հիմնուած չթուեցան ինձ, զի նոցա գիմաց վրայ տառապեալ եւ անկեալ մարդոց համար սիրոյ ժպիտ մը, միլիթարութիւն մը չտեսայ:

Մտային տաքնապի մը մէջ էի, լեցուե- ցաւ սիրտս: Վայրկեան մը մէկ կողմ թո- ղուցի փիլիսոփայական տեսութիւններն: Կը փնտռէի մէկը որ, ցուցնէր ինձ ճշմար- տութիւնն եւ կեանքն: Յայնժամ Սուրբ Գիրքն, աստուածային Մատեանն օգնու- թեան հասաւ ինձ, վարատեց մտացս խա- լարն, պատուեց Սկիստականութեան սեւ դրօշն, եւ տարու զիս նուիրական սուրբ վայրերուն մէջ, ուր տեսայ փառաւոր եւ աննկարագրելի տեսարաններ:

Նախ ինքզինքս մոռլի մը քով կը գըտ- նեմ, ուր պատկած է մանուկ մը, որոյ առջեւ մոգերը ինկած երկրպագութիւն կ'ընեն, եւ հրեշտակաց խումբ ուրախու- թեան աւետիս կու տայ մարդկութեան թէ

Փրկիչ մը ծնաւ եւ կ'երգէ, «Երկրիս վրայ խաղաղութիւն, մարդոց մէջ հաճութիւն»:

Հրէաստանի մէջէն անցած ատենս ճամբայներուն վրայ կը տեսնեմ հարիւրաւոր հիւանդներ, կաղեր, կոյրեր եւ անգամալոյծներ, որք «Ողորմէ ինձ, ողորմէ ինձ, ո՛վ Որդի Դաւթի», կ'աղաղակեն, եւ, ո՛վ զարմանալեացս, կը տեսնեմ թէ Յիսուսի մի նայուածքով, մի խօսքով նորա կը բժշկուին իւրեանց ցաւերէն: Կը տեսնեմ զթած եւ մարգարէր Փրկիչին լալն Ղազարոսի զերեւմանին եւ Երուսաղեմի վրայ հիանալի սէր, պաշտելի գութ:

Կ'աճապարեմ եւ կը մտնեմ Գեթսեմանի պարտէզն, քարերու եւ խոտերու վրայ կը նշմարեմ քրտանց, արտասուածք եւ արեան կաթիլներ, ոտից եւ ձեռաց հետքեր, երկրպագութեան նշաններ: Գետին ինկայ եւ համբուրեցի այդ սուրբ հողն, սուրբ հետքերն եւ արտասուածք կաթիլներն. քարացեալ սիրտս կը հալի այդ անձառելի սիրոյ առջեւ:

Կ'աճապարեմ զէպի Գողգոթա. հասայ վերջապէս: Աստուած իմ, ի՞նչ կը տեսնեմ, արդեօք կ'երազեմ: Ի՞նչ աշխարհի Փրկիչն խաչին վրայ դամուած. ի՞նչ փոխարինութիւն: Յոյժ սրտաճմլիկ եւ աղիւղորմ էր տեսարանն. բնութիւնն իսկ իւր զգացումը կը յայտնէ՝ լոյսը խաւարի փոխելով, տաճարին վարագոյրն մէջանդէն պատռելով: Սակայն եւ այնպէս համայն մարդկութեան համար բերկրալի եւ փառաւոր ժամն էր, զի զթած Փրկիչն զո՞հ կ'ըլլար խաչին վրայ բոլոր մարդոց մեղքին համար. պատարազը կատարեալ էր եւ մարդկութիւնը ձրի շնորհով փրկուած. դադարիք հրաշալի...: Յնձա, ո՛վ մարդկութիւն, զի մեղացդ համար թաղաւորաց թաղաւորն, սրբոց Սուրբն զո՞հ եղաւ, եւ յաւիտեանական կեանք մը պարգեւեց քեզ:

Գողգոթայէն համբարձման լեռը փոխադրուեցայ. անդ տեսայ Փրկիչն աշխարհի. Յուդայի ցեղին արի եւ յաղթանդամ Առիւծը այժմ ի պարտութիւն մատնած էր Սատանան եւ խաւարին որդիներն: Յիսուսի բոլոր մարմինն լուսոյ մէջ ողողեալ էր եւ երկինք կը բարձրանար իւր փառաւոր գահին վրայ գարձալ բաղմելու:

Վերջապէս համբարձման լեռնէն առաջ նորդուեցայ երկնքի դռներէն ներս սրբոց եւ հրեշտակաց ժողովին մէջ: Ամենէն վսեմ եւ փառաւոր տեսարանն այս վերջինն էր: Հիացմամբ լեցուեցայ. Երկրաւոր տեսութիւններով եւ դադափարներով լեցուած միտքս կարող չեղաւ լաւ ըմբռնել այդ սրբոց եւ երկնային էակաց գերազոյն վիճակն: Զիս առաջնորդող Սուրբ Գիրքն կը ցուցնէր ինձ Աստուծոյ Դաճն, Յիսուս Քրիստոս, որոյ երկու կողմն բոլորած էին մարդարէներն, առաքեալներն եւ երկնային սուրբ հրեշտակներն: Կը տեսնէի նաեւ սրբոց եւ հաւատացեալոց մեծ բաղմութիւն մը որ Գառնուկին երգն կ'երգէր:

Մսուրին քովէն սկսեալ մինչեւ Երկնային Երուսաղեմի վառաւոր եւ գերեմական տեսարանաց ակնատես լինելով, Յիսուսի, առաքելոց եւ ճշմարիտ քրիստոնէից պատմութիւններն կարդալով կատարելապէս համոզուեցայ թէ վերոյիշեալ սկզբնականաց խորհուրդներն, տեսութիւններն եւ վարդապետութիւններն թոյն են անհատին եւ հետեւաբար ընկերութեան: Տեսայ թէ մտաց անդորրութիւնն, սրտիս խաղաղութիւնն, վերացս սպեղանին, կեանքի եր-

ջանկութիւնն Յիսուսի Քրիստոսի քովն է: Յայնժամ յուզեալ միտքս, խռովեալ սիրտս հանդարտեցաւ, ուրախութիւն մը պատեց զիս, հաւատացի եւ զոչեցի, «Իմ Տէրս եւ իմ Աստուածս»: Այո, Դու ես, ո՛վ Յիսուս, ճամբան ու ճշմարտութիւնը ու կեանքը:

Ազնիւ ընթերցող, ճշմարտութիւնն հասկընալու եւ գիտնալու մեծ խնդրոյն մէջ Պիղատոսներ եւ Փելլքսներ չլինիմք, որոց մին «Ի՞նչ է ճշմարտութիւնը», հարցուց Յիսուսի եւ զուրս ելաւ, իսկ միւսն «Դուն հիմա զնա, ու երբոր ժամանակ ունենամ» եւ քեզ նորէն կը կանչեմ, ըսաւ:

Բ. Հիսար

Ս. ՄԱԿԱՐԵԱՆ

3/13 հոկտ. 1892

ԱՍՏՂ Մ'ԱԼ ՄԱՐԵՅԱԻ

Մարդկային ընկերութեան թատրաքեմին վերայ իրաւամբ պատուաւոր աթոռ մը գրաւող Պատ. Մարտիրոս Գ. Շմաւոնեանն եւս իւր աթոռն թափուր կը թողու:

1891ի երրորդ եռամսեայէն մինչեւ 1892ի երրորդ եռամսեայն, ժամանակի հոսանքն քեց իւր հետ խարբեղւոյն այնչափ թանկ գոյքերն. յաւէտ հեղեղ պիտի կոչեմ դայն քան հոսանք: Այսչափ կորստեան առջեւ համբն ալ չկրնար լռել: Աստուծոյ տնօրէնութիւնը զլիսովին հակառակ կ'երեւի մեր փափաքանաց, եւ ուստի արտունջ կը սպրդի մեր շրթներէն: Ահ, մահու հրեշտակն խարբերու արաին փոքրիկ բուրաստանէն սոյն. ժամանակամիջոցին այլադան եւ երկներանգ ծաղկեփնջիկ մը պատրաստեց, չգիտեմ որ ո՛ւնուիրեալ համար: Բուրաստանն փոքր է, հետեւապէս փրցուած մէն մի ծաղկի վիւրաւոր թիւիկն զլիսկոր կ'երեւի: Բուրաստանն աւերեալ է. գողցես չգիտեմար մայրն սոյն կորուստին: Գեղարուեստաւորներէ Գարեգին մը, ուսումնականներէ Գաղուկեան մը, լեզուագէտներէ Ահարոն մը, վաճառականներէ Թումաճան մը, արհեստագէտներէ Պետրոս Ծերօն մը, եւ ի լրումն ամենուն հայրերէ Հայր Շմաւոնեան մը կը խլուի: Ո՛վ է այն որ սոյն ծաղկեփնջիկն հոռոտելով պիտի զբօսնու: Ներէ ինձ, Տէր, եթէ կը մեղանչեմ: Տիեզերը Բու պարտէզն է եւ Դու այնչափ գեղեցիկ ծաղկներ ունիս, որ գուցէ մեր այս գեղեցիկ ծաղկունք Բու ունն այնչափ չեն գրաւեր, սակայն մեր, սգալիկներուս, պղտիկ բուրաստանին մէջ այնչափ կարեւոր լրացուցիչներ էին, որոց կորստեանն չգիտեմալով կը արտնջեմք: Տուր մեզ որ կարենանք ըսել, «Բու կամքդ, Տէր, ըլլայ»:

«Հայր իմ, հայր իմ, Իսրայէլի կառքը ու անոր ձիաւորները», գոչեց Եղիսէ, երբ իւր վարդապետն Թեղաքցին յերկինս կը սլանար: Անհատն երկու անուն կ'առնու, մին իւր ծնողէն սուրբ աւաղանի առջեւ, իսկ միւսն իրմէն. Եղիս ինք զրաւ իւր անունն հայր, հայր, յիսուս: Մարտիրոսի ծնողք տուին նմա Մարտիրոս անունն սուրբ աւաղանի առջեւ. իսկ ինքն տուաւ իրեն Պապա անունն, եւ այդու կոչեց զինքն խարբեղցին 30 տարիներ: Շատ հայրեր գիտեմ որք իրենց զաւկին միայն նիւթական անունդն մատակարարելու կը ջանան, իսկ այս հայրն իւր խարբեղցի զաւկին նիւթական, մտաւորական եւ բարոյական անունդն մատակարարեց: Այո, նորա քարոզը զորս գրեթէ մի առ մի կրնամ պատմել, հիմնեալ էին նիւթական եւ բարոյական սկզբանց վերայ: Դեռ իմ ակնաչի մէջ է շատ մը պատուաւոր, հարուստ եւ քրիստոնեայ խար-

բերդեց «Մեր ներկայն Պապային քարոզներուն կը պարտինք» ըսելուն ձայն:

Նա Պապա էր, այն ամէն պապաներու որք ուրոյն եկեղեցիներ հովուելու սուրբ պաշտօնն ունին ի խարբեղք եւ ի շրջակայս, Պապա՝ Եփրատի վանդակէն դուրս հեռաւոր աշխարհներ թռչող եւ զոյգն բացառութեամբ ամէնքն ալ ամէն կարգի մէջ զրական մարդ եղող բազում անձանց, Պապա՝ իւր սենեկի մէջ գրասեղանի վրայ ծռած կնճռոտ հաշիւ մը տեղաւորելու ջանացող տոմարակալին, Պապա՝ փարթամ վաճառականին, Պապա՝ իւր խոնարհ խանութի մէջ արհեստով օրականն ճարող արհեստաւորին, եւ Պապա՝ զոնէ ի դուռ մուրացող մուրացիկին: Ո՛հ, հայր իմ, հայր իմ, խարբեղցւոյն հայրն ու յիսուսը. ո՛ւր կը թողուս քու ողբալի եկեղեցիդ եւ նորա արքանեակ քսանէ աւելի եկեղեցիները որոց ամենուն զաւակաց սրտին մէջ քու անունն ու սէրն մասնաւոր տեղ գրաւեր են: Ահ, կ'ողբայ զքեզ տաճարմայ մանուկն, երեսունամեայ երիտասարդն, յիսունամեայ չափահասն եւ քու հօր տարեկից եօթանասնամեայ սարկաւազ Օհան եղբայրն. սորա ալեւոր աչքերէն կը հոսեն ուղիք արտասուածք, զողջոյնն շրթներն հեկեկանօք կը կրկնեն պապա անունչիկ բառն:

Այրիացեալ մայրիկ եւ որբացեալ եղբարք մեր, ձեր այրեացաւոր սրտի դովարար միջթարական բառեր չեմ կրնար գտնել. այդ գործ է Միջթարիչ Սուրբ Հոգւոյն ուստի նորա ոտքերն կ'իյնամ ի սրտէ խնդրել միջթարութիւն ձեզ համար: Եւ երբ նորա քաղցրիկ յիշատակներն բաղմեցս զան յուզել ձեր հայելատիւ սրտի լճակն, ո՛հ, թախանձաղին կը խնդրեմք «հովերու եւ ծովերու» իշխող Փրկիչն հանդարտեցողիչ հրամանն: Մայրիկ, արեւմտեան տար աշխարհի մէջ թափառող պանդուխտ զաւակացդ արտօսն եւս ձերայնոց հետ խառնելով ոռոգէ մեր հօր տապանի շուրջն պատող ծաղկանց թուփերն, որ սոքա միշտ բաց պահեն նորա բնութեանն յայտարար գեղեցիկ ծաղկունքն:

Ո՛վ երկին, երկին, մեր հօր հոգւոյն կըրկնապատիկն ունեցող հայր մը պարգեւէ քու զաւակացդ, որ հայրազուրկ որբ մնացին:

Սիրելի հայրենակիցք, այսչափ սուղ եւ գործնական փորձեր չեմ բաւեր արդեօք հաստատել թէ կեանքը երազ մ'է, եւ այս երազէ արթնալով կը սկսի իրական եւ յաւիտեանական կեանքն: Շուտ կամ ուշ պիտի ողջունենք այն առաւօտն եւ օրն որոյ արեգն Գառնուկն է: Իցի՛ւ թէ այս երազն չվիրաւորէր մեր հոգւոյ եւ մտքի փափուկ զգացումներն, զորս պահէինք իրենց ստեղծուած սուրբ վիճակովն անաղարտ: Երկինք միջթարէ ամէնքս:

Ուսթըր, Ամերիկա Ս. Յ. ՅԱՅԵԱՆԵՍԵԱՆ
10 սեպտ. 1892

Անցեալ շաբթուան Աւետիքէի 332րդ երեսին առաջին սիւնակին առաջին տողը սխալմամբ 333րդ երեսին առաջին սիւնակին զլուխը տարուած է:

Կ. պոլսոյ Երիտ. Քրիստ. Ընկերակցութեան աղօթից ժողովը տեղի պիտի ունենայ վաղը, ժամը 8 1/2ին ըստ Թուրքաց, Պայպըլ Հաուսի մատրան մէջ:

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Հոկտ. 10 ըստ Յուն., և հոկտ. 22 ըստ Լատ., 1892

ՔՈԼՈՍՊՈԼԻՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

Ամերիկացիները, այսինքն ամերիկեան պատմութիւնն իրենց մասնաւոր ուսումնական գիտնոց համաժողով մը կազմակերպելու և ամերիկայի զիւտին 400-է տարեդարձին ի Սպանիա կատարուած տօնախմբութեան առթիւ, Հոկտ. 7ին Սպանիոյ նախարարապետ Գալիսիաս տէլ Գալիսիոյ ճառով այս համաժողովը բացուեցաւ Փալոսի մօտակայ Բապիտա վանքին մէջ։ Նախարարապետը իւր պատմական նկարագրութեան մէջ ցոյց տուաւ թէ Բապիտայի միաբանք եւ Փալոսի բնակիչք Քոլոսպոլիսի պիտաւոր օգնողներէն էին։ Նոյն օրը խնամակալ թագուհին մանուկ թագաւորին եւ անոր քոյրերուն հետ Մատրիտէ մեկնեցաւ Հոկտեմբերի մէջ կատարելի հանդիսին ներկայ գտնուելու համար։ Փալոս, ուրիշ Քոլոսպոլիսի նաւաստաւ, փոքր զիւղ մէջ այժմ։ Շինուած է Ատլանտեանի դէպի ցամաք երկարած մէկ ծոցին վրայ։ Այս ծոցին բերանին աւելի մօտը, Փալոսէ երկու կամ երեք մղոն միայն հեռի, կը գտնուի Հոկտեմբեր քաղաքը, որ այս կողմանց այժմեան նաւահանգիստն է։ Շաբաթ օր թագուհին եւ արքայական դերաստանը հասան ի Սէվիլ, որոյ փողոցները զարդարուած էին գեղեցկապէս եւ լեցուած էին հազարաւոր հանդիսատեսներով, որք կեցցէի աղաղակներով եւ ծաղկանց տեղատարափով ողջունեցին զնոսա։ Կիրակի օր արքայական խումբն ուղեւորեցաւ ի Բատիոյ, ուրիշ նաւ նստաւ Հոկտեմբեր թաւան համար։ Նոյն միջոցին ամերիկացիները համաժողովը Ամերիկայի ցեղաբանական խնդիրները կը քննէր գտնուած գրութեանց սփռած լուսով։ Երկուշաբթի օր զանազան աղագայ մարտանաւուց տորմիլը եւ ուրիշ բազմաթիւ նաւեր Հոկտեմբերի մեկնեցան արքայական նաւախումբը գիմաւորելու համար, եւ վերադարձան երկու երկար շաբթերով որոց մէջէն արքունի գերդաստանը կրող շոգենաւը դէպի նաւամատոյց յառաջացաւ կեցցէի մեծածայն աղաղակաց եւ թնդանքով որոտմանց մէջտեղ։ Երեքշաբթի օր թագուհին նախագահեց համաժողովոյ վերջին նստին։ Զանազան աղագերէ անդամներ նշանաւոր գրութիւններ կարդացած էին համաժողովին այլ եւ այլ նիստերուն մէջ։ Երեկոյին խնամակալ թագուհին ընդունելութիւն մը բրաւ, որում 1,200 անձինք հրաւիրուած էին։

Ամերիկայի զիւտին 400-է տարեդարձը տօնակեցաւ նաեւ ի Նիւ Եորք։ Հոկտ. 9ին, Կիրակի, եկեղեցեաց մէջ մասնաւոր պաշտամունք կատարուեցան։ Երկուշաբթի օր կազմակերպուեցաւ նախակրթարանի աշակերտաց եւ դպիճի ուսանողաց թափօր մը, զոր զիտեցին հանրապետութեան դեր-նախագահ Մ. Մորթըն եւ Նիւ Եորքի կառավարիչը։ Նախագահ Հարիսըն իւր տիկնոջ հիւանդութեան պատճառաւ պարտաւորած էր բացակայիլ։ Գիշերը Պրուքլինի կամուրջին վրայ հրախաղութիւնք կատարուեցան, որոց ամենէն փառաւորն էր Նիւակարա ջըր-վէժին մէկ ընդօրինակութիւնը որ իբր բռնեղէն զանգուած մը կամուրջէն դէպի գետը կը հոսէր։ Երեքշաբթի օր նաւային մեծ ցոյց մը եղաւ, որոյ նմանը Ամերիկայի մէջ տեսնուած չէր։ Առաւել քան 1,000,000 անձինք կը դիտէին այս հանգէսը։

Հոկտ. 12ին, որ Ամերիկայի զիւտին տարեդարձին բուն օրն է, հանդէսներն իրենց ողեւորութեան ծայրագոյն աստիճանին հասան թէ ի Նիւ Եորք եւ թէ ի Հոկտեմբեր։ Այս երկու քաղաքացի մէջ եւս ի պատիւ Քոլոսպոլիսի կառուցեալ յիշատակարաններ մեկնացուեցան չքեղ հանդէսներով։ Նիւ Եորքի յիշատակարանն ամերիկացեան խումբացոյց նուէրն է, եւ անոր մերկացմանէն առաջ 30,000 անձանց թափօր մը անցաւ, որ զօրքերէ եւ պարզ քաղաքացիներէ կը բաղկանար եւ զոր զիտեցին Գեր-Նախագահ Մորթըն, նախարարք եւ նախկին նախագահք Քլիվլենտ եւ Հէյդ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Սաքս Վայմարի Մեծ դուքսն ու Մեծ դքսուհին իրենց ոսկեղէն ամուսնութիւնը տօնեցին հոկտ. 8ին։ Յիսուն տարի առաջ հարսնացող այս կին Հոլանտայի հանգուցեալ թագաւորին քոյրն է։ Գերմանիոյ կայսրը, Հոլանտայի թագուհին եւ խնամակալ թագուհին, Սաքսոնիոյ թագաւորը եւ ուրիշ արքայական հիւրեր ներկայ գտնուեցան սոյն տարեդարձի հանդիսին, եւ Վիլհելմ կայսր բաժակ առաջարկեց վասն կենաց այս բազմամեայ ամուսին։ Սաքս Վայմար փոքր պետութիւն մ'է եւ կը պարուհակէ քիչ աւելի քան 300,000 բնակիչ, որոց 96 առ հարիւրը բողոքական են։ Եթէ Սաքսոնիոյ թագաւորութեան այժմու արքայական դերաստանն անհետ ըլլայ, այդ երկրին գահը կ'անցնի Սաքս Վայմարի Մեծ դքսին։ Սակայն քիչ հաւանականութիւն կայ առ այս, վասն զի թէեւ Սաքսոնիոյ Ալպերթ թագաւորն անդաւակ է, բայց իւր եղբայրն ունի չորս մանչ զաւակ։

—Օգոստ. 9ին, Կիրակի օր, Փրանսական Լիւ քաղաքին բնակիչք տօնեցին 100-է տարեդարձն այս քաղաքին յաջող զիմադրութեան ընդդէմ Աւստրիացոց, որք զԼիւ սաստիկ ուժակոծելէ ետքը պարտաւորեցան ետքաշուիլ։ Հանրապետութեան նախագահ Մ. Գարնոյ շաբաթ օր Փարիզէ Լիւ դնաց սոյն տօնախմբութեան մասնակցելու համար։ Նախագահն այդ քաղաքը հասնելով ընդունուեցաւ քաղաքապետին կողմէ, որ պատմական ճառ մը խօսեցաւ։ Մ. Գարնոյ այս ճառին պատասխանելով ուրախութիւն յայտնեց որ իւր ներկայութեամբ հանրապետական կառավարութիւնը կը կապակցէր 1792ի քաջամարտիկ Ֆրանսացոց ի պատիւ եղած հանդիսին հետ։ «1892ի Ֆրանսան» ըսաւ նախագահը, «երախտագիտութիւն կը պարտի այն արի զինուորաց։ Այս պարտքը երկրին կողմէ ուրախութեամբ կը մատուցանեմ անոնց յիշատակին»։ Զանգերէն ետքը կատարուած զօրահանդիսին ամենէն ուշագրաւ մասը կը կազմէր Լիւի Թնդանքութեան անուանեալ տեղական պահեստի զօրազինին անցը։ Ասոնց պարտականութիւնն է թնդանքութեանը գործածող զօրք հայթայթել պաշարման ժամանակ։ Այս զօրազինը կազմուեցաւ 100 տարի առաջ, եւ յայնժամ իւր պարտականութիւնն արիւար կատարեց Աւստրիացոց պաշարման ատեն։ Թնդանքութեանը զօրազինին հրամանատարն է Մ. Ուտինեթօր, թո՛ւն այն անձին որ այդ դիւղին կը հրամայէր յամին 1792։ Մ. Գարնոյ Պատուոյ Լէգէոնի պատուանշանը շնորհեց Մ. Ուտինեթօրի բարձրագոյն կեցցէներու մէջտեղ։ Երբ պատերազմ ծագի, այս զօրա-

զինին պարտականութիւնը կրնայ շատ ծանր ըլլալ, վասն զի Լիւ մեծութեան մասին Ֆրանսայի հինգերորդ քաղաքն ըլլալէ զատ սահմանադիւին մօտ կը գտնուի, թէեւ շատ հիւսիս ըլլալով գերմանական սահմանադիւին Փարիզ տանող ուղիղ ճամբուն վրայ չիցնար։

Կիրակի աւուր հանդիսին պիտաւոր մասն էր պատմական թափօր մը, որում ոչ նուազ քան 2,400 անձինք մասնակցեցան։ Ասոնք հազած էին տեսակ տեսակ զգեստներ, որք կը ներկայացունէին քաղաքին զանազան ժամանակամիջոցները, Կլոլիս թագաւորէն սկսեալ, որ 14 դար առաջ կ'իշխէր, մինչեւ առաջին հանրապետութեան օրերը։ Այս թափօրին պատրաստութեան համար քաղաքապետութիւնը մեծագումար դրամ ծախսած էր։

—Թէեւ Պուտափէթի քաղաքապետութիւնն ի սկզբան անպատրաստ գտնուեցաւ հետախտի հանգէպ, բայց այժմ աղագու միջոցներ ձեռք առած է համաճարակին դէմ, այնպէս որ մահուց թիւը բաւական նուազած է։ Հոկտ. 8ին հանրային դպրոցները փակեցան, եւ իբր 40,000 տղաք, որ այս կերպիւ անակնկալ պարագուրդ ունեցած էին, փողոցներու մէջ վազվազեցին «կեցցէ հետախտը» դռնելով։ Հունգարիոյ ուրիշ քաղաքացի մէջ հետախտէ սակաւութիւ վարակուողներ միայն եղած են, եւ այդ հիւանդութիւնը մտած չէ ի վիճինա, թէպէտ շարունակ երկիւղ կայ առ այդ։ Աւստրիական մայրաքաղաքին մէջ այժմ կը գտնուին բազմաթիւ ուղեւորներ, որոց մեծամասնութիւնն ամերիկացի է։ Ի Համպուրկ մահուց օրական թիւն իջած է 2ի կամ 3ի, եւ կը յուսացուի որ համաճարակն այդ քաղաքէն բոլորովին անհետանայ այս շաբաթու։ Մինչ պաշտօնական տեղեկագրին նախելով Համպուրկի մէջ հետախտէ պատահած մահուց թիւը 7,500է քիչ աւելի եղած է, այս օգոստոս եւ սեպտեմբեր ամսոց մէջ 10,500 աւելի թագուհներ եղած են հոն քան անցեալ տարուոյ նոյն երկու ամսոց մէջ։ Հետախտէ քանի մը վարակուողներ եղած են ի Մարսիլիա, եւ Սպանիա ու Յունաստան տասնօրեայ քառանկէս դրած են այդ քաղաքէն եկող նաւուց վրայ։ Սակայն օրական երկու կամ երեք մահեր միայն կը պատահին հոն։ Կը հաշուուի թէ հետախտի ի Ռուսիա մտնելէն հետէ 300,000 անձինք մեռած են հոն այդ հիւանդութեանէն, թէեւ ըստ պաշտօնական հաշուոց մահուց թիւն 200,000է սակաւ ինչ պակաս է։ Ըստ այս վերջին հաշուոց 64,000 մահեր պատահած են ի Կաւկասիա, 17,500՝ Խաղախներու երկրին մէջ, 10,000՝ անդրկասպեան երկրաց մէջ, 17,000՝ ի Սարաթով, եւ 13,000՝ ի Սամարա։

—Ումպէրթոյ թագաւորը նախարարապետ Սինեոր Ճոլիթիի հեռագիր մը զըրկած է, յորում կը ծանուցանէ թէ ինքը եւ թագուհին շնորհակալութեան զգացմամբ լեցուած են տեսնելով որ համայն իտալիոյ մէջ մտադրութիւն կայ իրենց արծաթեայ ամուսնութիւնը տօնել յառաջիկայ դարնան, այլ սակայն, թէեւ խորապէս զգածուած են ժողովրդեան այդ բարի խորհուրդէն, պարտք կը համարին անմիջապէս ծանուցանել թէ հաստատ որոշած են ժողովուրդէն նուէր չընդունիլ եւ չհաւանիլ որ հանգանակութիւնք կատարուին այդ նպատակաւ։ Նորին Վեհափառութիւն կը յարէ որ եթէ սոյն տարեդարձը բարեսիրտական

գործող պատեհութիւն մը ընծայէ, մեծապէս ուրախ պիտի ըլլան եւ այդ գործերը պիտի համարին իրենց լաւագոյն եւ յարմարագոյն ապացոյցներն ժողովրդեան հաւատարմութեան եւ սիրոյն: Թագաւորն ինք ստորագրեց հեռագիրը, եւ նախարարապետին պատուիրեց որ զայն հաղորդէ ամէն դատու քաղաքացւոյ:

—Յրանսական խորհրդարանի ելեւմտացոյցի յանձնարարին տրուած տեղեկագրի մը նայելով երեք ամսուան մէջ Քրանսական նաւատորմին համար 300 թնդանոթներ պիտի շինուին, որք ուրիշ տէրութեանց մարտանաւուց մէջ գտնուած ու եւ թնդանոթէ աւելի զօրաւոր պիտի ըլլան:

—Վիլհելմ կայսր Վիլհելմայէ վերադառնալով Փոցտամ հասաւ անցեալ ուրբաթ օր: Աւստրիոյ պաշտօնաթերթը հետագայ լեզուաւ կ'ողջունէ Գերմանիոյ կայսեր ի Վիլհելմայէն: «Մայրաքաղաքը եւ ընդ նմին համայն Աւստրիա-Հունգարիա մեր վիհապետին օգոստոսիառ բարեկամը եւ դաշնակիցը կ'ողջունեն անկեղծ մեծարանօք եւ ջերմագոյն համակրութեամբ: Երկուքին կայսերց տեսակցութիւնը, որ արդէն աւանդական են եղած, ամէն անգամ կը նկատուին իրենց նոր ամրացում եւ նոր զրաւական այն օգտաւէտ դաշնակցութեան որում Եւրոպա երկար տարիներէ ի վեր կը պարտի խաղաղութեան թանկագին առանձնաշնորհութիւնը: Այս դաշնակցութիւնը, որ հիմնուած է շահուց անփոփոխելի նոյնութեան եւ փոխադարձ համակրութեան վրայ, ընդարձակուած եւ զօրացուած է իտալիոյ ընկերակցութեամբ: Այս միութիւնն արդարեւ երեք ազգաց ծովը մտած է, եւ արդարեւ շարժող դէպքերու հաստատուն բեւեռն է այժմ եւ զօրաւորագոյն երաշխաւորութիւնն Երրեակ Գաշնակցութեան մասնակցող ժողովրդոց անվրդով զարգացման: Անձնական նշանուոր յատկութիւնը աւելի իրականութիւն կու տան այս նկատողութեանց: Գերմանիոյ կայսեր արքայական առաքինութիւնը եւ այն խորին մեծարանքը որով Նորին վեհափառութիւն միշտ կը վարուի մեր ազնիւ վեհապետին հետ՝ բոլորին սիրան քաջած են առ Վիլհելմ կայսր, եւ միլիոնաւոր հաւատարիմ Աւստրիացիք եւ Հունգարացիք այժմ անկեղծութեամբ, ուրախութեամբ եւ ի սրտէ բարի դալուստ կը մղովեն մեր վեհապետին օգոստոսիառ բարեկամին եւ դաշնակցին:»

Անհիմն զրոյց մը չըլեցաւ ի Փարիզ եւ Պերլին թէ սոյն երկու կայսերը Ռուսիոյ կայսեր հետ տեսակցութիւն մը պիտի ունենային ուսական Լեհաստանի Աքէրնէվից քաղաքին մէջ, Ոմանք կը կարծեն թէ այս զրոյցը սակարանի շահագէտներու կողմէ հանուած է, եւ այլք զայն կը համարին Ռուսիոյ Ելեւմտական նորընտիր նախարար Մ. Թը Վիթթէի մէկ հնարքը որպէս զի Յրանսացիք աւելի յօժարութեամբ գնին Ռուսիոյ նոր փոխառութեան արժէթուղթերը:

—Աթէնքէ հետագայ հեռագիրը զարնուած է հոկտ. 18 թուականաւ: «Յունաստանի եւ Ռուսիոյ յարաբերութեանց խզումը զարմանք պատճառած է գիւտանազնական շրջանակաց մէջ: Սակայն կառավարական շրջանակաց մէջ կ'ըսուի թէ երեք ամսէ ի վեր գիտաւորութիւն կար յարաբերութիւնները խզել Ռուսիոյ հետ, եթէ սա շարունակէր չճանաչել Յունաստանի իրա-

ւունքները: Մ. Տրակումիսի յուլիս 13ին Երեսփոխանական ժողովոյ մէջ խօսած ճառը կը նախադուշակէր այս պատահականութիւնը: Խնդրոյն ստիպողականութեան հակառակ Ռուսիոյ երկու ամիս պատասխան չտուաւ Յունաստանի զրկած պաշտօնական վերջնագրոյն, եւ վերջապէս բացասապէս պատասխանեց:» Այս հեռագիրը կ'ակնարկէ այն անհամաձայնութեան որ Յունաստանի ու Ռուսիոյ միջեւ ծագած է հանգուցեալ Զաբայի կտակին համար:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մ. Նակէլմաքէրս, որ Քրանսական հանրածանօթ ինն զրամատանց եւ ընկերութեանց ներկայացուցիչն է, անցեալ տարի կառավարութեան միաշնորհ ստացաւ Պանարմայէ ի Գոնեա երկաթուղի մը շինելու համար Պալքէսի, Սիմալի, Ուշագի եւ Աֆիոն Գարահիսարի ճամբով: Այնուհետեւ Քրանսացի զրամատեարց սոյն խմբակը Զմիւռնիա-Գասապա երկաթուղւոյ ընկերութեան հետ կարգադրութիւն մը ըրաւ, որ զեռ կառավարութեան վաւերանալի է, 39 միլիոն Քրանքի գնելու համար այդ ընկերութեան գիծը: Մ. Նակէլմաքէրս նաեւ կը ջանայ իւր միաշնորհ փոփոխել որպէս զի կարենայ յիշեալ հին գծէն օգտիլ: Նոր ծրագրին համաձայն՝ երկաթուղին փոխանակ Պալքէսիէն անցնելէ ետքը հարաւային արեւելք երթալու մինչեւ Սիմալ, ուղղակի հարաւ պիտի երթայ մինչեւ Սումա, ուր պիտի միանայ Զմիւռնիա-Գասապա երկաթուղւոյն վերջերս շինուած ճիւղին: Ապա այդ գծին հետեւելով դէպ հարաւ պիտի երթայ մինչեւ Մանիսա եւ յետոյ արեւելք դառնալով պիտի երթայ մինչեւ Ալաշէհի, որ Զմիւռնիա-Գասապա երկաթուղւոյն այժմու ծայրն է, եւ որմէ դիւր պիտի շարունակուի արեւելք, մինչեւ Աֆիոն Գարահիսար եւ անտի մինչեւ Գոնեա: Նախկին արտօնութեան մէջ կառավարութիւնն առնուաղն 13,000 Քրանքի տարեկան հասոյթ կ'երաշխաւորէր առ մէկ մի քիլոմէթր մինչեւ Աֆիոն Գարահիսար, սակայն երաշխաւորութիւն մը եղած չէր Աֆիոն Գարահիսարէ Գոնեա տանող գծին համար: Նոր կարգադրութեամբ կառավարութեան կը խնդրուի 8,500 Քրանքի հասոյթ երաշխաւորել հին գծին համար, եւ 13,000 Քրանքի հասոյթ՝ մինչեւ Աֆիոն Գարահիսար տանող նոր գծին համար:

—Այտընի կուսակալութեան Գարաճա Սու անուն անդուցն մէջ երկրաշարժ մը պատահեցաւ անցեալ շաբթու եւ 10 տուներ եւ ավերի գործարան մը փլան: Նմանապէս ի Պուրկաս քանի մը շէնքեր փլասուեցան երկրաշարժէ մը: Սակայն յիշեալ երկու տեղեաց մէջ եւս կենաց կորուստ պատահած չէ:

—Շաքիր փաշայի որդի յիսնապետ Նայիմ պէյ անցեալ շաբթու Երզնկա ուղևորեցաւ իրեն հետ տանելով գեղեցիկ բանուած տանիւ երկու զօռակներ, զորս Վեհ. Սուլթանը նուիրած է Համիդիէ նորակազմ հեծելազնոց: Նայիմ պէյ երբ Երզնկա հասնի, այդ զօռակները գնդապետ Վէհապի պէյի պիտի յանձնէ: Վէհապի պէյ նոր հեծելազնոց կեդրոնատեղիները պիտի երթայ, եւ անդ պիտի կատարուի զօռակները զօրաց յանձնելու արարողութիւնը:

—Անատոլուի երկաթուղւոյն մինչեւ Մալքէոյ տանող մէկ նոր մասն եւս աւար-

տած է: Մալքէոյ իրր եօթն ժամ հեռի է Էնկիւրիւէ, որ յիշեալ երկաթուղւոյն ծայրն է:

—Կ'ըսուի թէ Նեստորականք հաւանած են կաթոլիկութիւն ընդունիլ եւ միանալ Քաղղէական Եկեղեցւոյ հետ: Կաթոլիկ միսիոնարք 200 տարիներէ հետէ Նեստորականաց մէջ կ'աշխատին բաւական յաջող արդիւնք ձեռք բերելով, եւ իրենց կրօնափոխ ըրած մարդիկ կոչուած են Քաղղէացի: Չենք դիտար թէ Քաղղէական Եկեղեցին որքան մեծ է: Իրենց եկեղեցւոյն ցարդ յարած մնացող Նեստորականաց թիւն է իբր 75,000, որոց իբր երկու երրորդը կը գտնուին ի Թուրքիա, եւ մէկ երրորդը՝ ի Պարսկաստան: Թուրքիոյ Նեստորականք զրեթէ ամէնքն ալ կը գտնուին Մուսուլի եւ Վանի կուսակալութեանց մէջ, եւ Պարսկաստանի Նեստորականք՝ ի շրջակայս Ուրմիոյ: Պարսկաստանի Նեստորականաց մէջ Ամերիկայի երկցականք շատ յաջող առաքելութիւն մը ունին: Երկար առեւնէ ի վեր միութեան խնդիրը կը յուզուէր ընդ մէջ Նեստորականաց պատրիարք Մար Շմունի, որ կը բնակի ի Ճուլամերկ, եւ Քաղղէացւոց պատրիարք Տ. Էլիայի, որ կը բնակի ի Մուսուլ: Յիշեալ համաձայնութեան համեմատ Մար Շմունի իւր հոգեւոր իշխանութիւնը պիտի շարունակէ ցկեանս ընդ տեսչութեամբ Տ. Էլիայի, սակայն իրեն յաջորդ պիտի չկարգէ: Մար Շմունի մահուանէն ետքը Քաղղէացւոց պատրիարքը Նեստորականաց համար փոխանորդ մը պիտի կարգէ, որում պիտի աջակցի Նեստորական երեւելեաց ժողով մը: Կ'ըսուի թէ երկու հասարակութիւնք ընդունած են սոյն կարգադրութիւնը:

—Այս շաբթու Կարնոյ մէջ հնտախոտ մեռնող անձանց օրական թիւն եղած է 4 է մինչեւ 20, եւ քանի մը մահեր ալ պատահած են յիշեալ, Գարաքիլիսէ, Թորթուս, Մասուն, Զիֆթիք եւ նահանգին ուրիշ կողմերը: Քանի մը անձինք եւս Եթէմէն մէջ մեռած են հնտախոտէ: Տրապիզոնի առողջապահական շրջային բարձուած մեծ ուրախութիւն առթած է ժողովրդեան:

—Սօֆիայէ հոկտ. 14 թուականաւ կը հեռագրուի թէ Փլէշայի նահանգէն երկրորդ պատգամաւորութիւն մը, որ 600 հոգիէ կը բաղկանար եւ ձիերով ու կառքերով կը ճամբորդէր, Պուրկարիոյ մայրաքաղաքն հասած է հոկտ. 13ին եւ վերադառնալով քաղաքը ի Փիլիպպէ արուստահանդէսը տեսնելու համար: Սոյն անձինք Մ. Սթամպուլ լոֆի տան առջեւէն անցնելու առեւն համակրական ցոյցեր ըրած են ի պատիւ պուրկար նախարարապետին, եւ Մ. Սթամպուլ լոֆ պատշգամի ելլելով պատշաճ բանիւք շնորհակալութիւն յայտնած է պատգամաւորութեան:

Նոյն հեռագիրը կը ծանուցանէ թէ արուստահանդէսը մինչեւ նոյ. 23 բաց պիտի մնայ, եւ թէ իշխանապետութեան ամէն կողմերէն ըստ սովորականին բաղմաթիւ այցելուք կու գան արուստահանդէսը տեսնելու համար:

ԳՐԱՄԱԿԱՆ			
Հոկտեմբեր 10/22, 1892			
Գոնապոլտէ	24 6	Բուլ. Երկ. Բաժին 94 1/2	
Պարտուց Յարգարման թղթադրամ (Թասֆէյէ Ի Տիւլուն Գայմէսի)	17 20	Թահֆիլաթ Ը Օսմ. 83 8	
ԳՐԱՄԱՐ, Օսմ. ոսկին 100 է			
Մէճիտէյէ	107 10	Ռուսիոյ ԸՈՒ 89 33	
Մէթալիք	98 20	Նաբոլէոն 87 23	
Պէշիք	101	Գրեմից 51 20	
Ալթըլէք	101	Անգլ. ոսկի 110 15	
Մանէթ թղթադրամ 9 8			

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ՊՅՈՒՅԵԱՆ
Ֆիհմանգըյար Եղգուշ, Ամերիկաց Խան